

Vallás és „Nép“

1. Nép és nemzet.

Győrffy István pár nappal a tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála előtt ajándékozta e sorok írójának, — cserébe egy szerény cikkekéért,*) — *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* c.,**) újonnan megjelent, utolsó könyvét. A köszönő kézfogásnál akkor csak a Glaukos és Diomedes különös fegyvercsereje jutott, pillanatra, eszembe; még nem tudtam, hogy ez a könyv a magam dolgozatához annyira hasonló célokat irányoz és nem sejtettem, hogy ez az ajándék ennek a derék, becsületes törekvésű tudósunknak szomorú távozása folytán is, olyan hamar fog ehhez az egyelőre elintézettnak gondolt témához visszakényszeríteni...

Győrffy könyve ugyanis — lényegében csak átdolgozott és bővített kiadása egy, a Vallás- és Közoktatási Miniszterhez benyújtott programjavaslatnak, — nagyjában azt követeli, hogy az egész magyar nemzeti művelődés a népi (vagyis számára: a paraszti) gondolkodás és kezdemények helyes fel- és megismerésének alapjaira, illetve az egész vonalon ilyen népi útmutatás szerint építtessék fel. S ebben, a formában csakugyan, ez úgy hangzik, mint egyszerű kibővítése és általánosítása a magunk csak egy sajátos területre szorítkozó követelésének. A követelménynek, amelyet úgy fogalmazzunk, hogy az állam a jogalkotása elveit mindig csak az érintett nép kulturális életének és morális értékelésének, »teljes élethelyzetének« legpontosabb ismerete alapján szabhassa meg, illetőleg alkalmazhassa, mert a nép és a jog minden másféle szembekerülése igazságtalanságra visz.

Valójában azonban, — bármennyire osztjuk Győrffy paraszt-tiszteletét és bármennyire elismerjük a paraszt nemzetfenntartó jelentőségét, — nehéz mégis elfogadnunk, hogy a »nép« a »paraszttal« és csak a paraszttal azonos; és nehéz elképzelnünk, hogy a parasztnak nem is annyira jelen, mint a különböző korszakokban legjobban kikristályosodott és így formációkból idealizáló formában elvont »népiessége« adná ki a magyar nemzeti művelődés legszerencésebb felépítésének, a népi-nemzeti erők legjobb és legin-

*) Jog és „Nép“, Társadalomtudomány, 1939, 97 – 102. 11.

**) *A Magyar Táj és Népismeret Kiára*, 1. sz., Budapest 1939, Egyetem Néprajzi Intézet.

tenzivebb felhasználásának mértékét és a jövőre nézve egyedül volna hivatott intézményeit meghatározni.

Nehéz elképzelnünk mindenekelőtt azért, mert ahogy már kifejtettük, a »nép« fogalmát eleve nem tartjuk a »kék-körműekre«,*) azaz kivált csak a parasztra korlátozhatónak. Erős hitünk, hogy irányulásban, vagy legalább bizonyos vonatkozásokban az igazán magyar középosztálynak, sőt a legfelsőbbnek is, szintén van bizonyos, (legalábbis alkalmi) magyar »népiessége«. Másfelől viszont a nép és nemzet fogalmait sem mernők addig a fokig azonosítani, amelyen a nemzet egy, csak-népiesen irányított nevelés Prokrustes-ágyába kára nélkül beszorítható volna. A nemzetet — ez igaz mindenestre — a népnek, a nép jellemvonásainak legjobb ismerete alapján kell segítenünk vezetni és nevelni, de csak addig, ameddig az egész nemzet minden tagjában benne van a »nép«, tehát amennyiben mindenki, a közép- és felsőosztály is, csak nyérhet a népi alapokra való fektetéssel. Nem mehetünk viszont odáig, ahol ez a megismerni-akarás már paraszt-modorosság normávé-tevését, annak nivójára való leszállásunkat, a paraszt sajátosságoknak visszamenésünk érzésén és egyenesen a bölcs paraszt csendes gaudiumára történő, szolgálai, sőt megnemértő imádását követeli meg.

Györffy jól sejtett meg valamit, csak éppen praktikus-öszönös megérzése nem engedte meg a helyes mértéktartás határait is felismernie. Így lett elgondolásában egy fantóm, t. i. a régi nomád hagyományú magyarság, helyesebben ennek elképzelt hypostasisa »a« magyar; s így fogadott el jövő ideáljául — mesterségesen, erőszakosan — többé-kevésbé régen meghaladott fejlődési célpontokat. Ugy, ahogy ezeket — még látni fogjuk — maga sem helyeselhette és élénk valóságérzésével, ha ugyan valósulni látja vala őket, soha a maga kreaturáinak el nem ismerhette volna: annyira ellentétben állt ez a fejlődés-elképzelés mindenekelőtt ép az ő józanul a jelen rögeihez, parasztjához kötött alapfelfogásával is.

Így talán éppen ezzel a lehetetlentakarásával, ennek a — különösen a vallás terén is — elképzelhetetlenül »pogány« követelményekhez vezető elképzelésnek az abszurdításával, helyesebben mindennek megérzésével függhet össze, hogy éppen a vallásos életnek az egész területe úgyszólván teljesen kimaradt Györffynek ebből, a népet mindenek fölé emelő nemzetnevelési programjából, illetve hogy belőle csak annyi került bele, amennyi a népszokások kategóriája alá *hallgatagon* beleérthető**), vagy a »papképzés és népismeret« rövidebb fejezetébe***) könnyen befoglalható volt. Világos pedig, hogyha a népi jogszokások — többek közt — joggal számíthatnak rá, hogy a törvényalkotó tekintettel legyen rá-

*) L. erről Társadalomtud. i. h. .98. l.

**) l. h. 20 kk. II.

***) l. h. 64. l.

juk, akkor csak annál sürgősebb szükségük volna azoknak, akiknek a nép vallási vezetése az érdekük, hogy a valóban népi vallásos gyakorlat és értelmezés minden sajátos elemének legpontosabb ismerete felett rendelkezzenek. Ahogy — tudjuk — az Egyházak csakugyan, fokozódó tudatossággal is, hamar ráeszméltek a nép vallási lényének felismerése körül rájuk váró feladatoknak rendkívüli fontosságára.

2. Vallásos néprajz és vallás a néprajzban.

A nép igazi vallásos gondolkozásának megismerésére a keresztény Egyházak régen, két irányban tesznek komoly erőfeszítéseket. Az első, inkább gyakorlati célú irányt az a belátás hajtja, hogy papjaiknak elengedhetetlenül tisztában kell lenni hiveik igazi, belső alkatával és legsajátosabb »helyi« felfogásával a vallásról, erkölcsről, stb.; egyszerűen azért, mert ha a papság kizárólag a maga iskolás theológiájával és kánoni tudományával dolgoznék, könnyen légüres térben és a siker minden reménye nélkül, hiába és eredménytelenül próbálná a hiveket az üdvözülés felé vezetni. Ez a törekvés — a világ természete szerint — bizonyára ősrégi, vagyis ösztönösen-önkéntelen formában tulajdonképpen minden idők minden okos lelkipásztorában többé vagy kevésbé megmozdult: ezt, ha más nem, magok már az egyház sikerei igazolhatják. Ujabbán (amint általában elfogadják) a bajor Muckersdorf plébános, Weigert József, ezt a természetes törekvést, »religiöse Volkskunde« néven, külön tudománnyá is racionalizálta, illetőleg kiépítette.*) Célja azonban az új, módszeres tudománynak is maradt, természetesen a szigorúan-céltudatosan egyházi: egy nép, illetőleg a népek valóságos erkölcsi és vallási életének felismerendő, igazi motorait — összehasonlító és oknyomozó módszerrel — a pasztorizáció szolgálatába állítani és felhasználni.

Ennél jóval önzetlenebbül tudományos irány, a második, az olyan egyházi érdeklődés iránya, amely súlypontját eleve az idegen tárgyba helyezte át, vagyis — legalább szándéka szerint — vallástörténeti (néprajzi) céllal néz egy »másik«, nem a *tételes keresztény* »vallást«; a magáénak csak közvetett okulására. Ahogy nálunk is — csakugyan — a múlt század második felében, főleg különböző keresztény vallások kitünő papjai — egy Ipolyi Arnold, Kandra Kabos Kálmány Lajos, Kriza János, majd megérdemli és sárospataki református theológusok, legátusok, stb. — voltak,**) akik a magyar nép valóságos vallásos életének, »pogány« mythológiai hagyatékának öncélú megismerését — sajátos helyzetükből kínálkozó, szinte természetes és örömmel vállalt kötelezettségüknek ismerve fel — elsősorban fogadták el tudós feladatukül.

*) V. ö. nálunk Schwartz Elemér ismertetését, Ethnographia, 1928, 165 - 8. ll.

**) V. ö. most Györfly, i. m. 64, l. is.

Vagy ahogy most P. W. Schmidt és az Anthropos térítőinek köre vállalkozott, például, a középausztráliai és egyéb primitívek vallásának tisztázására.

Vannak — természetesen — az Egyháznak eme két iránya közt kifejezetten ingadozó törekvések is, mint pl. a speciálisabb L. Veit-féle, amelyik a lelkipásztori és tudományos célkitűzést egyesítve a jelen és közelmúlt népi vallásosság rituáléjából akar az illető népi, majd általában »a« népi vallásos típusra következtetni*), és i. t.: a teljesség itt nem lehet célunk. Ezeknek az irányoknak a különartása különbenis, már csak azért sem lehet fontos számunkra; mert valamennyiben van — természetesen — akár önkéntelenül, akár szándékos-tudatosan egy közös kötöttség fajta. A »Bujdosó Magyar Bód Péter« ugyan**), erős nagy magyarázkodások közt (— »Valami azért megegyez az Ekklesia igaz Tudományával, Rendtartásával, az igaz és helyyes, a mi azzal meg nem egygyez, azt te is igaznak és helyyesnek ne tartsd, annál inkább tégedet meg ne botránkoztasson« —) meri »némely Rendtartások, költött Históriaik« leírását és előszámlálását is vállalni »nem azért, mintha ditséreteseknek tartatnának, helyben hagyatnának, követésre méltóknak ítéltetnének; hanem csak a ' História' rendiért és hogy lássák, mi volt eredetek, nevedések az efféléknek 's miképpen tartják, a' kik effélékben gyönyörködnek«; ez azonban mégis csak — a kivétel. Az Egyház férfiai túlnyomórészt inkább csak azt veszik figyelembe, ami »megegyez az Ekklesia igaz Tudományával« és akkor is még, amikor legőszintébben csak a néprajztudománynak kívánnak szolgálni, mint pl. Ipolyi, szemmel-láthatóan nem tudják magukat a külső-belső kényszereken végkép túltenni; P. W. Schmidt is feltűnően keresztényekké nézte az ausztráliaiakat.

— A magyar irodalomban most jelent meg Bálint Sándor egy, a vallásos néprajz szolgálatába állított szintetikus kísérlete *Népünk Ünnepei-ről****), de ez sem tör a Bod-fajtájú »kivételek« babérjaira, noha szerző mint világi ember és a nép dalainak gyűjtője, nemcsak hitéletének kutatója ismeretes, tehát tőle ezt is remélhattük volna. Úgyes és jó áttekintést nyújtó összefoglalása mindamelllett már első szavai szerint kifejezetten csak másodsorban vállalta a hívő magyar nép, a paraszt megismertetésének ál-

*) V. ö. Marót, Ungarische Jahrbücher XVIII. 15 2.

**) Szent Heortokrates avagy a' Keresztények között elő forduló *Innepeknek* és a' rendes Kalendáriomban feljegyeztetett *Szentekeknek* rövid Históriaiak stb. 1757 (recte 1761) „Ujtitulag kiadatott Pozsonyban 1786“: a „Protestatio vagy előre nyilvánvaló megjelentés“ben.

***) *Népünk Ünnepei*, Az egyházi év néprajza, Szent István Társulat 1938. 310. lap.

talános, tudományos célkitűzését.*) Ehhez joga volt természetesen, és okait annál kevésbé volna méltányos kutatnunk, vagy kivált kifogásolnunk, minél lefegyverzőbb szerénységgel utal ömaga tudott hiányaira és aránytalanságaira s minél becsületesebb tudományszeretettel várja, kéri másoktól a saját, elhatárolt munkájának — legalábbis a »kálvinista kegyesség» magyar megnyilvánulásainak adataival való — kiegészítét. Viszont ezen a helyen a munkát ebben a maga elsősorba állított, legsajátosabb »vallási néprajz»-i érdemében értékelni nem érezvén magunkat illetékeseknek, szerző is meg fogja érteni, hogy éppen mert becsüljük művét, azért kíséreljük meg, viszont azt legalább, ami belőle, bár mellékesen és közvetve minket is érinthet, megfelelően beállított igénytámasztással, részünkről is számon tartani s mérlegelni. Nem ellene természetesen és nem minden ponton, hanem csak úgy, és amennyit mi látunk az ügy érdekében legfontosabbnak. Ahogy Gyórfly munkáját is csak a magunk szempontjából és összefüggésében, csak a magunk mértékével mértük, különben minden egyéb érdemét érintetlenül hagyva és elismerve. És csak olyan pontokon, illetve addig a fokig, amíg meggyőződésünk, hogy minden változtató javaslatunk ezeken a szerző szempontjából eleve másodrendűen fontos momentumokon, — könyvének és irányának minden lényegbeli kára nélkül — az ő elsősorban képviselt szempontjának is igaz hasznára lesz válandó: jobban, mélyebben segít azt igazolni, mint ahogy ez most történhetik.

3. A vallási szállomány.**)

Példaképen tehát: emeljük ki a vallásos néprajz és a népi vallásosság tudományának közös érdekű pontjai közül elsősorban azt, amely meggyőződésünk szerint, mind a két kutatási irány számára az összes szóbjövő momentumok közül a legfontosabb. Azt amelynek elhibázott volta leghevesebben bosszúlja meg magát, illetve teszi tönkre a végeredmény megbízhatóságát; és amelynek helyesen-látása viszont a legnagyobb segítségére van az eligazodásnak, illetőleg ezen legtöbbet lendít. Értjük: az élő hit provenienciájának, azaz keletkezésének és fejlődésének a kérdését, — ahogy mondani szokták; alakulása kérdését, — ahogy talán mondanunk helyesebb volna. Hogyan állunk ezzel a magyar nép vallásos életének megismerése szempontjából?

Ezen a téren — bátran mondhatjuk, — az a vélemény a ma

*) V. ö. pl a 240. lapon tett nyílt és félreérthetetlen kijelentését is: »könyvünk jellege a Szent György-napi szokások részletes fejtegetését nem engedi meg, hiszen itt survival-jelenségeknek egész tömegével van dolgunk, amelyek minden egyházas szándékunk napjainkig ellenállottak.»

***) Mint a »*hagyomány*nál» felfogásunk számára alkalmasabbat, mert a folytonos-ágot kevésbé hangsúlyozót, megpróbáljuk itt ezt, a boldogult Gyórfly István művéből tanult, jó-magyaros műszót használni és elfogadtatni.

általánosan elfogadott, amelyet nemrég egyik legtudósabb és legfinomabb tollú képviselője, A. Bertholet találóan jellemzett a »Motivverschiebung« címkéjével. *) Amikor tehát felismerjük, hogy a Bálint tejiódésaiakulési elképzelését is ez a megjelölés jellemzi, őt eleve kitünő társaságba klasszifikáltuk és igazán feleslegesen ismételjük azt is, hogy nem tesszük őt felelőssé a »világ büneiért«, amiért szintén azoknak a tömegében áll, akik megszokták, hogy felületesen figyelve meg, bizonyos helytelen következtetéseket nézzenek ama tény felszine alá, amely szerint »az egyház — csakugyan — sohasem igyekezett kiirtani a pogány szokásokat, hanem arra törekedett, hogy azokat a keresztény szellem szolgálatába állítsa.**) Bizonyos nevezetesen, hogy nem látott hüen a dolgok folyásának olyan elképzelése, mintha egyfelől — a szelektáló egyház bölcsességével, vagy más hasonló (pl. állami erő) fellépésével szemben — a kultusz, rítus, hagyomány, szellomány, stb. mindig változatlanul megmaradna pogány eredetiségében, vagy legalább is erre törekednék, míg másfelől minden fejlődésfordulatnál újak és újabbak vagy legalább is az eredeti elsőtől eltérő értelműek lennének a motivációk. A valóságban ugyanis — ha pontosan figyeljük meg — hamar kitetszik, hogy az »átfestéssel« együtt, esetleg csak észrevétlen, mégis biztos lassúsággal, de a rítus is mindig mássé lett: soha úgy nem maradt, ahogy volt, vagy ahogy átvételre kínáltatott, hanem az átinterpretálással egyidőben, mintegy kényszerű félreértése járulékaként s ennek hatása alatt, mindig többé-kevésbé az alakját (a kivitel módját) is megváltoztatta, esetleg funkciójukat eltolta, elemeiket elcsökevényesítette, vagy ellenkezőleg. Inkább úgy mondhatnók: az a szabály, hogy egy rítus kétszer nem ismétlődik meg egyformán. Ahol a ráhatás — tehát a kereszténység stb. — igazán csak a motivációt változtatta volna meg, soha igazán az a rítus be nem gyökeresedhetett. Minderről — példákkal — részletesen szóltam az Archivum Philologicumból idézett dolgozatomban.

A folyamatot most Richard Thurnwald is úgy írja le,***) hogy a régi »egész«, amikor az érintkezésből megismert idegen kultúra háttéréhez jut, a hozzá jövő »új« következtében strukturájának kisebb-nagyobb változásain megy át. Ugyanő azt is tisztán látja, hogy ennek a »hozzájövésnek« elengedhetetlen alapfeltétele: a saját kezdemény csirái (az »elébemenés«), úgy hogy az a bizonyos »új« nyilvánvalóan a régi és az új aktív kiegyensúlyozódása útján jöhet csak létre, illetőleg e mozzanat nélkül apriori létre sem jöhet. Mi ezt (Danzellel) inkább csak úgy szoktuk kifejezni, hogy

*) L. erről „Kultische Motivverschiebung“ und „Praedeismus“ c cikkemet, Arch. Phil. 1939, 181 kk.

**) Igy — többek közt — Manga János is, Virágvasárnapi népszokások a Zobor vidékén. Láthatár VII, 1939, 589 k, l.

***) Methoden in der Völkerkunde, Kultur und Rasse, Festschrift Otto Reches. München-Berlin, 1939, főleg 424 kk.

a kultúrájuk átvétele mindig annyira függ egy teremtő belső folyamat megindulásától, hogy az u. n. átvételt már aktív teljesítménynek kell tekintenünk és számbavennünk. *) Igy vagy úgy azonban: bizonyos, hogy eleve reménytelen vállalkozás volna, ha egy, a valóságban ilyen folyamatot a hagyományos, egyvonalú survival-elképzelésnek papiros-mechanizmusával próbálnánk meg »befogni». **) Az átszínezés és survival feltevéseivel csak mélység-nélkül való változásokat, teljesen mechanisztikus-intellektuális fejlődéssorokat lehet elképzelni, illetőleg megmagyarázni. Olyan lényegiséghez, aminővel jellegzetesnek ezt a folyamatot kell felismer-nünk, érthetően nem lehet a fix kezdőpont és evolúciósan egyvonalú, törvényszerű haladás elgondolásaival hozzáférközni. Itten csak az alkat állandó és eleven alakulását belülről tekinteni képes, olyan látásmód vihet célhoz, amelynek rugalmassága megengedi, hogy a mindig újonnan születendőt valóban így, nem survivalként, hanem mindig revivalként, azaz egy adott pillanattól és (egyéni, közösségi) helyzetből mindig másként és újra — a réginek legfeljebb módosító segítségével, de nem abból — létrejöttek tekintsük.

Mintahogy — örömmel állapíthatjuk meg — épen Györfly István is minden elmélet nélkül, pusztán a valóság józan megfigyeléséből (tehát ennyivel is szavahihetőbben) rájött s mindig újra figyelmeztetve hirdette, ***) hogy »az iskola (— tehát még az iskola is! —) tartósan csak arra tudja ránevelni a népet, amit az *hagyományos műveltségével össze tud hangolni*» s »ami a *nép lelkének húrjait nem rezdíti meg, azt nem veszi be*». Sőtde, munkájának egész tartása, (amely pl. magyar építő stílusról beszél, amikor épen azt fájtalja, hogy eddig nincs megteremtve és i. t.) azt is tanúsítja, hogy — függetlenül túlzásaitól — alapjában ő sem tekinthetett mást döntőnek, mint a legtágabb értelemben kezelt mindenkori magyar alkatnak szabályozó erejét. Ha tehát ehhez még hozzávesszük ismételt tamaskodását abban, hogy lehetséges volna bármennyire megőrzötteknek is látszó elemek használatát évezredekken át megszakítás nélkül igazolni; ha észrevesszük, hogyan mond ellent önmagának, amikor megengedi, sőt várja, hogy az ő paraszt-ideáljait képzett magyar »urak», művészek valósítsák meg, stb., — akkor semmi kétségünk nem lehet: bár öntudatlanul, de ő is a mi oldalunkon áll. Ő is alapjában mindent egy állandóan változó, potenciális- eleven magyar alkat teljesítő és felfevő képességéből akart levezetni, ami aztán tulajdonképp nem engedhetné meg egy bizonyos volt vagy képzelt, igen bizonytalan paraszt-pillanatot (a »nomádi») kiragadását és szabályozónak állí-

*) V. ö. Amicitia, Acta Univ. Szeged, XIII., fasc. I., 1939, kül. 57 kk.

***) V. ö. Bálint is, 10 k. — Kritikánkat a surviva-fogalomról l. Társadaloml. 1935, 35 kk. és Deuxième Congrès Internat. d' Esthétique, Paris 1937, I. 276 kk.

***) l. h. 1939, 26, 18, 46; 34; 39; stb.

tását, ahogy ezt az ő következetlen programja, nyilván elméleti alapjainak tisztátalan volta miatt, de egyébként is mindenképen tarthatatlan-túlzón megköveteli.

Vizszont — ezt itt még nagyobb örömmel hangsúlyozhatjuk, — szerény magyar irodalmunkban is teljes elméleti tudatossággal ilyenféle, revival-fejlődéses szemléletet fogadott el és azt a magyar népelet jelenségeire vonatkoztatva eredményesen próbálta, sőt tudta értékesíteni Ortutay Gyula, akinek ilyen újabb, dícséretes törekvéseire*) legyen elég itten céloznom. Ez — kétségtelenül — az egyetlen járható út és ezt kellene a helyesen-látás érdekében minél előbb, minél jobban kiépiteni.

4. „Nép” és vallás.

Természetes, hogy a sorainkban felvetett kérdéseket egy-két aktuális könyv megbeszélésével kapcsolatosan nem oldhattuk meg. Erre itten nem is törekedhettünk. Néhány tanulságot mégis levonhatunk már a lényeghez.

Eleve bizonyos, hogy a ma u. n. vallási néprajz hasznára válhat a néprajz vallásfogalmát kereső kutatásnak, és vizszont a lekipásztornak is, természetesen a néppel való öncélú megismerkedés. De csak akkor mégis, ha a nép vallásának jelentőségéhez nem kívülről bevitt, hanem a valósághoz leghűbben és leghajlékonyabban alkalmazkodó, elfogulatlan megfigyeléssel közeledünk. Így a semmivel sem indokolt állítás, hogy a magyar néphagyományokból csak nagyon csínján van jogunk pogánykori nyomokat kiolvasni, vagy bennök kivált őskultúránk eredeti mivoltának igazolásait keresni, egy ilyen állítás, különösen, ha egyházi oldalról hangzik el, a bizalmatlankodókban könnyen kelti fel a tendenciózus beállítás gyanúját. Sokan nem lesznek bizonyára hajlandók osztani Bálint felfogását is, hogy pl. a regős ének, amelyet Sebestyén, Vikár és mások nyomán megszoktak a sámánkodás beszédes maradékának nézni, mai formájában minden érdemleges »maradék» nélkül csupán keresztény eredetre vall. Valóban, mindaddig, amíg a vallásos életben és felfogásban bekövetkező lassú változásokat és mindig újabb formákat úgy fogjuk fel, mint a jóllehet bölcs belátással, de akaratát mégis kívülről diktálva elfogadtató egyház, vagy államhatalom, stb.***) szelid vagy erőszakos »nyomásznak» eredményét, logikus lesz (meg kell engednünk) az az ellenvető gondolat, hogy így a kezdeti pogányságból valami residuum száradokon át is, mégis megmaradhatott. Pedig a mi regős éne-

*) L. különösen *Parasztágunk életete*, Officina 1957. 29. kk;

**) Hogy a kormányzat és a nép sem áll — minden tulkapási kísérlet ellenére — ilyen csak külsőlegesen akaratoktrojáló harcban, illetve hogy a konfliktusnak ilyen levezetési milyen veszélyes és hiábavaló kenyértörésre visznek, erre Gyórfy okfejtése is rácszéméltehet.

künk, amely oly közel áll a betlehemezéshez, bizony csakugyan, épúgy igazán keresztény, mint mondjuk, például az annyira pogánynak látszó »Pilátus-verés«, stb. Az efféléknek nyilván csak annyi a közük a régi pogánysághoz, hogy mindig ennek egy-egy hasonló, az új viszonyok és hatások közt örömmel félreérthető eleme volt az, ami a keresztény gondolatnak mintegy újból újjá születve (revivalként) átadta helyét. Átadta nem úgy, hogy álrühéjébe bújva (u. n. survivalként) élje tovább most már értelmvesztett életét, hanem átadta végleg, mert a helyzet belülről érett volt az új külső kínálkozására (itt: a pogány magyar a keresztény értelmezésre) és a feladott régi helyett készséggel ment bele az új és korszerű formába.

A fejlődést nem a hagyomány, a tegnapi eset tudomása viszi tovább, amely segíthet ugyan, de teljességgel hiányozhat is. A nép ritusszerűen végzett cselekedetei nem azért »élnek«, mert az ősoknél, vagy a szomszédoknál »megvoltak«, hanem mindig megújra élnek, mint olyan titokzatos-hatásos cselekedetfajták, amelyeket a nép egyedül érez legjobbként bizonyos, vitálisan fontosnak, de ésszel mégis reménytelennek tűnő belső konfliktusai levezetésére: az ősök és szomszédok is ezért csinálták. A »továbbvitelt« tehát csak a mindig eleven emberi alkat a maga nyílt és latens tendenciáival határozza meg, amelyeket idegen gondolatok, szomszédok, stb. csak annyiban érinthetnek, amennyiben tudatosítanak: különben vonzásuk nem számít. Így az átvétel sem az akaratát diktáló egyház és a nép ellenálló pogányságának békekötése, hanem aktív cselekvésünk lesz: a survival csak akkor él tovább, hogyha revival volt, vagyis az egyház okos törekvései a nép belső szükségérzeteivel találkoztak. Az alakulásokat mindig csak az élő népi és egyéni alkat szabályozhatja, sőt még a tudatos átvételnek maradandóságát is csak ez biztosíthatja. Amennyiben tehát egyik-másik »keresztény« ritusunkban ma »pogányság«, sőt olyan pogányság is érzik, amelyről (joggal, vagy jogtalanul) úgy sejtethetjük, hogy még az ősi, évszázados-ezredes maradéka, — ez is semmiképp sem jöhetett másból, mint a magunk, a kiélezett jelen (»vallásos«) életpillanatokban mindig újra megelevenedni kész, örök recens-aktuális pogányságából, a »természetes vallás« soha sehohol el nem apadó forrásaiból. Még az itt-ott jellegzetesen megmaradt (vélt?) »ősmagyar« karaktert is magyarazza épen a fentvázolt mechanizmus. Bizonyos nevezetesen, hogy az idegen kínálattól felébresztett és kifejlesztett csíra mindig csak alkatunkba illő, a szerint való, attól kívánt lehetett, tehát az »átvételt« nem az átadó, hanem a vevő szabályozza és így a kereszténységnek, szomszédainknak s más idegen erőknél ránkhatása eleve csak a magunk »magyar« keretei közt volt lehetséges. Ha pl. a keresztény szentistváni tüzek szokása nálunk megélhetett, ez csak olyan pogány előzmények, vagy hajlandóságok inferenciáján át tör-

ténhetett, amelyek a magyarság mindenkori (legjellemzőbb) »ünneplő« alkatának valahogyan részét alkották és alkotják. A nép — mondhatnók — szükségképen az és annyi, amit és amennyit átátvenni s magáéként lebélyegezve megtartani képes és az átvétel sokszor legmegbízhatóbb árulója s megtartója az őseredeti latens képességeknek. A »pogány« magyar lélek határai potenciálisan, kétségkívül már előzőleg addig a fokig nyúltak a kereszténységbe és az általános emberiségbe, ameddig aztán ezeknek a felkinált kincsei benne utólag meghonosodhattak; sok ősi csira (érthetően) kizárólag a kínálkozó idegenség átvételében tudatosodott és konzerválódott.

Igy azonban világos, hogy a tények helyes megpillantásának és az adatok felhasználhatóságának alapfeltétele egy olyan, egyedül megfelelő szemléletforma lesz, amely nem merül ki a hagyomány és külsőleges átvételének megfigyelésében, ami nem szükséges okvetlenül és nem ad okvetlenül maradandó-visszhangos eredményeket. Vallási és rítus-jelenségeknél a kiválasztó és determináló elvet sohasem külső erőszaktételben, hanem elsősorban a jelenben és a nép (egyen) jellegzetes alkati adottságában, illetve e két momentum találkozásában kell megpillantanunk, tehát: ezek pontos, elfogulatlan megfigyelésére kell a kutatásnak is irányulnia. Csak ez a két momentum fogja a fejlődés folytonosságának a látszatát és a fejlődésvonal ahisztórikus kiszámíthatatlanságait egyaránt magyarázhatni.*)

Marót Károly.

*) Az itt körvonalazott módszert gyakorlatban próbálja ki most a „Szent Iván Napja“ c. kísérletem [Ethnographia 1939, 254 — 295. II.] illetve ennek folytatólag megjelenendő fejezetei, amik az „ünnep“ lényegét is jelentős, új szempontok szerint fogják megvilágítani.